

POLISH ACADEMY OF SCIENCES
INSTITUTE OF THE HISTORY OF SCIENCE
TEAM FOR THE HISTORY OF CARTOGRAPHY

UNIVERSITY OF SZCZECIN
INSTITUTE OF THE HISTORY
AND INTERNATIONAL RELATIONS

Z DZIEJÓW KARTOGRAFII

Tom XIV

DAWNA MAPA ŹRÓDŁEM WIEDZY
O ŚWIECIE

FROM THE HISTORY OF CARTOGRAPHY

Volume XIV

OLD MAP AS A KNOWLEDGE
SOURCE ABOUT THE WORLD

Proceedings from the 22nd All-Polish
Conference of the Historians of Cartography

Pobierowo 11 – 13 October 2007

Poświęcamy pamięci
Profesora MIECZYSLAWA STELMACHA
Redaktorzy

Edited by
STANISŁAW ALEXANDROWICZ AND RADOŚLAW SKRYCKI

SZCZECIN 2008

INSTYTUT HISTORII NAUKI
POLSKIEJ AKADEMII NAUK
ZESPÓŁ HISTORII KARTOGRAFII

UNIwersytet SZCZECIŃSKI
INSTYTUT HISTORII I STOSUNKÓW
MIĘDZYNARODOWYCH

Opracowanie redakcyjne
STANISŁAW ALEXANDROWICZ, RADOŚLAW SKRYCKI

Opracowanie techniczne
Dorota KOZŁOWSKA, JERZY OSTROWSKI

Projekt okładki
DARIUSZ KOZŁOWSKI

Tłumaczenia streszczeń na język angielski:
AUTORZY

Skład komputerowy
Dorota KOZŁOWSKA

Z DZIEJÓW KARTOGRAFII

Tom XIV

DAWNA MAPA ŹRÓDŁEM
WIEDZY O ŚWIECIE

Materiały z XXII Ogólnopolskiej
Konferencji Historyków Kartografii

Pobierowo 11 – 13 października 2007 r.

Publikacja dofinansowana ze środków Uniwersytetu Szczecińskiego

© Copyright by: IHN PAN, US, 2008

Pod redakcją
STANISŁAWA ALEXANDROWICZA I RADOŚLAWA SKRYCKIEGO

ISSN: 0138-0850

SPIS TREŚCI

<i>Stanisław Alexandrowicz, Radosław Skrycki</i> – PRZEDMOWA	9
<i>Radosław Gaziński</i> – MIECZYSLAW STELMACH (1947-2000), ARCHIWISTA, HISTORYK I HISTORYK KARTOGRAFII	15
BIBLIOGRAFIA PRAC PROF. MIECZYSLAWA STELMACHA (zestawiła Agnieszka Chlebowska)	19

Mapa jako źródło historyczne

<i>Stanisław Alexandrowicz</i> – WYKORZYSTANIE ŹRÓDEŁ KARTOGRAFICZNYCH W BADANIACH NAD HISTORIĄ POLSKI XVI I XVII WIEKU	29
<i>Wojciech Iwańczak</i> – KILKA UWAG O DAWNEJ MAPIE JAKO ŹRÓDŁE HISTORYCZNYM	51
<i>Bogdan Wołak</i> – BADANIE DYNAMIKI ZJAWISK NA PODSTAWIE KART KATASTRALNYCH I MAP EWIDENCYJNYCH	61
<i>Dorota Jutrzenka-Supryn</i> – MATERIAŁY I TECHNIKI WYKONYWANIA MAP OD STAROŻYTNOŚCI DO XVIII WIEKU	71
<i>Dorota Jutrzenka-Supryn</i> – GRYN SZPAN – ZIELONY PIGMENT STOSOWANY DO KOLOROWANIA MAP I JEGO WPŁYW NA STAN ZACHOWANIA ZABYTEKÓW KARTOGRAFICZNYCH	87

Historia kartografii powszechnej

<i>Rafał Simiński</i> – OBRAZ ZIEM INFLANCKICH W ŚWIEŁIE KARTOGRAFII I KRONIKARSTWA EUROPY ZACHODNIEJ OKRESU ŚREDNIOWIECZA	105
<i>Lucyna Szaniawska</i> – PIĘCSETLECIE NAZWY AMERYKA. ZMIANY NAZWY ORAZ EWOLUCJA OBRAZU AMERYKI NA MAPACH PUBLIKOWANYCH W SZESNASTOWIECZNEJ EUROPIE	119
<i>Krzysztof Szykuła</i> – PROJEKT MONOGRAFII I FAKSYMILOWEGO WYDANIA MAPY JENKINSONA Z 1562 ROKU	149

SPIS TREŚCI	7
-------------------	---

<i>Jerzy Czajewski</i> – DELIMITACJA ROZBIOROWEJ GRANICY RZECZYPOSPOLITEJ Z ROSJĄ W ŚWIEŁIE DOKUMENTÓW I MATERIAŁÓW KARTOGRAFICZNYCH	329
<i>Piotr Grabowski</i> – OKOLICZNOŚCIOWA MAPA POLSKI Z 1910 ROKU JAKO ŹRÓDŁO INFORMACJI HISTORYCZNYCH I DYDAKTYCZNYCH ..	347
<i>Dorota Borowicz</i> – DAWNE MAPY NARODOWOŚCIOWE GÓRNEGO ŚLĄSKA ODBICIEM DZIEJÓW POLITYCZNYCH REGIONU	359
<i>Ewa Szykiewicz</i> – DAWNE MAPY ŚLĄSKA JAKO DOKUMENTY ZMIAN ZACHODZĄCYCH W TERENIE	375
<i>Jerzy Ostrowski</i> – OGÓLNOPOLSKIE KONFERENCJE HISTORYKÓW KARTOGRAFII W LATACH 1975–2007 – PRZEGLĄD CHRONOLOGICZNO-TEMATYCZNY	391

<i>Andrew B. Pernal, Dennis F. Essar</i> – BEAUPLAN'S CARTOGRAPHIC LABOURS IN FRANCE: THE MAPS OF NORMANDY AND BRITTANY	161
--	-----

<i>Margarita Barzdeviča</i> – MAPS AND PLANS OF RIGA FROM THE 17TH CENTURY AS SOURCES OF INFORMATION FOR THE RESEARCH OF THE DEVELOPMENT OF THE CITY	183
--	-----

<i>Radosław Skrycki</i> – MAPA JAKO NARZĘDZIE PROPAGANDY (NA PRZYKŁADZIE MAPY BRANDENBURGII JACOBA PAULA VON GUNDLINGA Z 1724 ROKU)	197
---	-----

<i>Andrzej Konias</i> – „KARTOGRAFIA TOPOGRAFICZNA PAŃSTWA I ZABORU PRUSKIEGO OD II POŁOWY XVIII W. DO I POŁOWY XX W.” – PROBLEMATYKA PROJEKTU NAUKOWO-BADAWCZEGO	207
---	-----

Historia kartografii ziem polskich

<i>Henryk Rutkowski</i> – POLSKA NA WYBRANYCH MAPACH Z PIERWSZEJ POŁOWY XVI WIEKU	221
--	-----

<i>Jarosław Łuczyński</i> – OBRAZ I TEKST NA XVI-WIECZNYCH MAPACH RZECZYPOSPOLITEJ	235
---	-----

<i>Małgorzata Gałęziowska</i> – SYMBOLICZNE TREŚCI W KARTOGRAFII NA PRZYKŁADZIE MAP PRUS KASPIRA HENNEBERGERA I ICH PÓŹNIEJSZYCH OPRACOWAŃ JAKO PODSTAWA KOMUNIKACJI I PRZEKAZ WIEDZY O ŚWIECIE	249
--	-----

<i>Wiesław Sieradzan</i> – KARTOGRAFIA GRUDZIĄDZA XVII-XX WIEKU JAKO ŹRÓDŁO WIEDZY O MIEŚCIE I OKOLICY	265
---	-----

<i>Krzysztof Strzelecki</i> – WARTOŚCI POZNAWCZE 12-ARKUSZOWEJ MAPY WISŁY F.F. CZAKIEGO Z PIERWSZEJ POŁOWY XVIII WIEKU W ŚWIEŁIE DOTYCHCZASOWYCH BADAŃ. PROBLEMATYKA NAUKOWO-BADAWCZA	275
--	-----

<i>Bogumił Szady</i> – MAPA UNICKIEJ DIECEZJI CHEŁMSKIEJ Z 1782 ROKU JAKO PRZYKŁAD KARTOGRAFII WYZNANIOWEJ	297
---	-----

<i>Paweł E. Wespiański</i> – MAPY I PLANY WARSZAWY W ZBIORACH ROSYJSKIEJ BIBLIOTEKI NARODOWEJ W PETERSBURGU	319
--	-----

Andrzej Konias

Akademia Pomorska w Słupsku

„KARTOGRAFIA TOPOGRAFICZNA PAŃSTWA I ZABORU PRUSKIEGO OD II POŁOWY XVIII W. DO I POŁOWY XX W.” – PROBLEMATYKA PROJEKTU NAUKOWO-BADAWCZEGO

WPROWADZENIE

Projekt badawczy dotyczy syntezy kartografii topograficznej obecnych ziem polskich, które w okresie od II połowy XVIII wieku do I połowy XX wieku tworzyły zdobyte już wcześniej składowe części Państwa Pruskiego (Śląsk, Nowa Marchia, Pomorze Zachodnie, Prusy Książęce – Wschodnie) lub były ziemiami zabranymi Polsce w I rozbiórce (Prusy Zachodnie, Warmia, Okręg Nadnotecki), w II rozbiórce (Prusy Południowe) i w III rozbiórce (Nowy Śląsk, Prusy Nowowschodnie). Problematyka tej kartografii została wysunięta już znacznie wcześniej w „Programie prac nad dziejami kartografii ziem polskich” przedstawionym przez profesora Karola Buczka na posiedzeniu Zespołu Geodezji i Kartografii Zakładu Historii, Nauki, Oświaty i Techniki PAN w 1975 r. i do chwili obecnej nie została syntetycznie opracowana i opublikowana. Szczególną uwagę w projekcie badawczym będzie objęta wojskowa kartografia topograficzna w Prusach i jej efekty w postaci oryginalnych rękopiśmiennych zdjęć topograficznych dotyczących ziem polskich, które przechowywane są do dzisiaj w Zbiorach Oddziału Kartograficznego Państwowej Biblioteki w Berlinie, a także mapy topograficzne w mniejszych skalach opublikowane na ich podstawie.

W tym syntetycznym opracowaniu, ze względu na złożoność problematyki kartografii urzędowej w Prusach należy także przedstawić pozostałe znaczące dzieła kartografii topograficznej dotyczące ziem polskich, ale wykonane przez inne służby poza wojskowością.

Ziemie polskie wchodzące w skład Państwa Pruskiego objęte były w omawianym okresie bezpośrednimi zdjęciami topograficznymi w kilku przekrojach czasowych, z czego wynika ich wielka wartość jako źródłowych materiałów z historycz-

nego punktu widzenia, decydujących o poznaniu topograficznym terytoriów Polski. Czynnikiem określającym ich treść było przeznaczenie wojskowe oraz duża skala umożliwiająca skartowanie elementów sytuacyjnych powierzchni ziemi i rzeźby terenu w szczegółach, stąd ich duże współczesne znaczenie naukowe. Zdjęcia topograficzne związane były z jednej strony z ekspansją polityczno-terytorialną Prus, a z drugiej z reformami organizacyjno-technicznymi w geodezji i kartografii pruskiej. Pierwsze topograficzne zdjęcia wojskowe bez jednolitych jeszcze podstaw triangulacyjnych w Prusach pochodzą z II połowy XVIII wieku i początku XIX wieku, z okresu panowania królów pruskich: Fryderyka II (zwane „fryderycjańskimi”), Fryderyka Wilhelma II i Fryderyka Wilhelma III. W tym okresie zdjęcia topograficzne poszczególnych krajów (ziem) pruskich wykonywali w różnych skalach inżynierowie oficerowie kwatermistrzostwa armii pruskiej, inżynierowie geografowie z utworzonego specjalnego korpusu, a także cywilni specjaliści od budownictwa i melioracji. Kartografia do czysto wojskowych celów przechodzi w 1796 r. do Kwatermistrzostwa Sztabu Generalnego, a zdjęcia terenu do celów cywilnych przejmuje Urząd Statystyczny.

Po złych doświadczeniach z okresu wojen napoleońskich wojskowa kartografia pruska poddana została pierwszej gruntownej reformie przez utworzony w 1816 r. Sztab Generalny pod dowództwem gen. Müfflinga. W latach 1816–1830 wykonano oparte na triangulacji, stolikowe zdjęcie topograficzne całego państwa w jednolitej skali 1:25 000, którego arkusze map pozostały utajnione, podobnie jak zdjęcia poprzednie. Kolejna reforma pruskiej kartografii z 1870 r. powołała centralną Dyрекcję Pomiarów Państwa Pruskiego jako efekt ożywionej publicznej dyskusji nad wartością map Sztabu Generalnego, które opublikowano po 1840 r. w skali 1:100 000. Wyłoniony z centralnej Dyrekcji Królewsko-Pruski Urząd Zdjęcia Kraju wykonał w ostatniej ćwierci XIX w. kolejne nowoczesne już, oparte na precyzyjnej triangulacji i niwelacji, stolikowe zdjęcie topograficzne kraju również w skali 1:25 000. Mapy tego zdjęcia znane są jako „Messtischblätter”, natomiast poprzednie dla rozróżnienia nazwano „Ur-Messtischblätter”. W oparciu o nowe precyzyjne zdjęcie topograficzne, które opublikowano stopniowo w toku prac, powstały znaczące dzieła kartografii całych Niemiec, w międzyczasie zjednoczonych pod hegemonią Prus. Były to: Mapa Państwa Niemieckiego 1:100 000, Mapa przeglądowa Państwa Niemieckiego 1:200 000, Mapa przeglądowa Europy Środkowej 1:300 000 i inne, które wysunęły tę kartografię na przodujące miejsce w Europie obok kartografii austriackiej.

Po I wojnie światowej w wyniku nowej reorganizacji w armii niemieckiej Pruski Urząd Pomiarów Kraju połączył się z Saksońskim Biurem Topograficznym tworząc Urząd Rzeszy do Zdjęcia Kraju, który wykonywał kolejne reambulacje i

aktualizacje, wraz z unowocześnieniem technicznym, map topograficznych w skalach 1:25 000 i mniejszych.

Projekt badawczy ma uwzględnić wielość warstw informacyjnych pruskiej kartografii topograficznej, dotyczących szczególnie przekazu treści map, ich wiarygodności i dokładności. Mapy te należy traktować we współczesnej nauce jako źródłowe dokumenty zawierające usystematyzowany przekaz informacji o rozmieszczeniu faktów i zjawisk w przestrzeni geograficznej w danym przekroju czasowym. Projekt ma określić stopień przydatności tych map i możliwość ich wykorzystania w rozwiązywaniu współczesnych problemów badawczych dotyczących stanu i zmian elementów środowiska w czasie. Dawne szczegółowe mapy topograficzne są obecnie wykorzystywane przez geografów, geodetów, kartografów, geologów, ekologów, botaników, archeologów, urbanistów, historyków, dokumentalistów zabytków, krajoznawstwo i turystykę. Nie zawsze jednak informacje o tych mapach są fachowo przedstawione, co szczególnie dotyczy rozszyfrowania kodu opisowo-ilustracyjnego mapy, którym posłużył się topograf przy konstrukcji zdjęcia topograficznego na podstawie pomiaru bezpośredniego i obserwacji terenu.

Podjmując ten projekt badawczy wnikający w meritum tak wyspecjalizowanej dziedziny, jaką jest wojskowa kartografia topograficzna, mam na uwadze wykorzystanie metod i zdobytych doświadczeń w opracowaniu podobnego tematu: „Kartografia topograficzna Śląska Cieszyńskiego i zaboru austriackiego od II połowy XVIII wieku do początku XX wieku” będącego wynikiem realizacji projektu badawczego Nr 6P04E02812 finansowanego przez Komitet Badań Naukowych. Problematyka tamtego projektu dotyczyła podobnych zagadnień wojskowej kartografii topograficznej w Monarchii Austriackiej, tak że osiągnięte wyniki stać się mogą podstawą analiz porównawczych.

PROBLEMATYKA NAUKOWO-BADAWCZA PROJEKTU

Celem naukowym projektu jest zastosowanie kartograficznej metody badań do analizy i oceny wieloarkuszowych, szczegółowych map topograficznych obszarów Śląska, Pomorza, Prus Wschodnich i byłych pruskich zaborów ziem polskich powstałych w wyniku kolejnych, pruskich wojskowych (i innych urzędowych) zdjęć topograficznych od II połowy XVIII wieku do I połowy XX wieku. Istotnym zagadnieniem jest przede wszystkim zbadanie treści topograficznej i ocena dokładności tych map jako źródeł kartograficznych, które mają i powinny służyć do rozwiązywania różnorodnych problemów badawczych we współczesnej nauce, zajmującej się stanem, użytkowaniem, zagospodarowaniem i ochroną środowiska geograficznego. Na mapach tych pokazano bowiem w dużych skalach (1:24 000–1:50 000) pokrycie terenu (lasy, łąki, pola uprawne, bagna, piaski), sieć hydrograficzną (strumienie, potoki, rzeki, rowy, stawy, jeziora, źródła) i urządzenia z nią związane, osiedla (miasta, wsie, przysiółki, zagrody), drogi według różnych kate-

gorii, linie kolejowe i urządzenia z nimi związane oraz naturalne pionowe ukształtowanie terenu według form wysokości i stopnia nachylenia (od II połowy XIX wieku, wysokości w stosunku do przyjętego poziomu odniesienia w metrach). Mapy te wykazują bogactwo szczegółów sytuacyjnych (obiekty o charakterze orientacyjnym, gospodarczym i religijnym). Na mapach tych utrwalona jest niejednokrotnie miejscowa toponomastyka, która obecnie już nie istnieje. Równie ważną i istotną jakością tych map zwanych ogólnogeograficznymi jest przedstawienie wszystkich głównych elementów krajobrazu powierzchni Ziemi z jednakowym stopniem szczegółowości, co pozwala ocenić jego przekształcenia w stosunku do współczesnego (krajobraz naturalny a kulturowy). Ocena tych map jest możliwa w pełni tylko na podstawie ich barwnych, oryginalnych rękopiśmiennych opracowań zwanych w dawnej topografii czystorysami (obecnie pierworysami) zdjęć polowych. Te rękopiśmienne oryginalne opracowania z II połowy XVIII wieku i I połowy XIX wieku nie były ze względu na tajemnicę państwową przewidziane do publikacji i przechowywane są obecnie w Oddziale Kartograficznym Państwowej Biblioteki w Berlinie (Die Kartenabteilung der Staatsbibliothek zu Berlin – Preussischer Kulturbesitz). W ujęciu retrospektywnym pruska kartografia wojskowa (i inna urzędowa) jako dziedzictwo kulturowe w odniesieniu do ziem polskich o cechach wielowarstwowej informacji nie została kompleksowo opracowana. Istniejące dane odnoszą się do wybranych map i zawierają informacje o charakterze historycznym ich powstania, zwłaszcza w niektórych podręcznikach kartografii i topografii, materiałach z konferencji naukowych lub czasopismach popularno-naukowych. „Centralny Katalog Zbiorów Kartograficznych w Polsce” (Zeszyt 5 i Zeszyt 6) z 1983 r. i 2000 r. nie obejmuje wszystkich pruskich zdjęć topograficznych ziem polskich z XVIII wieku i brak tam informacji o zdjęciach pruskich z XIX wieku w polskich zbiorach.

Te przesłanki, jak również zebrane doświadczenia praktyczne i metodyczne nad opublikowanym projektem badawczym „Kartografia topograficzna Śląska Cieszyńskiego i zaboru austriackiego od II połowy XVIII wieku do początku XX wieku w 2000 r.” skłaniają do podjęcia proponowanego tematu.

Temat badawczy dotyczy następujących wieloarkuszowych pruskich zdjęć topograficznych, które powinny być wystarczająco poznane, ze względu na ich praktyczne zastosowanie w rozwiązywaniu wielu współczesnych problemów naukowych.

- I. Wojskowe (i inne urzędowe) zdjęcia topograficzne bez jednolitych podstaw triangulacyjnych od czasów panowania Fryderyka II (1740–1786) do 1816 r. Związane z ekspansją terytorialną Królestwa Pruskiego a także obronnością, gospodarką i administracją państwa, w ujęciu regionalnym, opracowane w różnych skalach i przez różnych wykonawców (były to pierwsze w historii

zdjęcia topograficzne wykonane dla ziem polskich przez Prusy): Śląsk – Wrede 1747–1753 (ryc. 1), Regler 1764–1770, Schmettau 1781 (ryc. 2), Hammer 1782–1784, Massenbach 1796–1806, Wielkopolska – Pfau 1772–1773, Gilly – Krohn 1793–1796 (ryc. 3), Brodowski 1796–1802 (ryc. 6), Pomorze Zachodnie – Gilly 1789, Prusy Wschodnie i Zachodnie – Schrötter-Engelhardt 1796–1802 (ryc. 4), Prusy Nowowschodnie – Stein, Geusau 1795–1800 (ryc. 5); Nowy Śląsk – Brodowski 1796–1802. W sumie istnieje 800 arkuszy dla ziem polskich.

- II. Wojskowe stolikowe zdjęcie topograficzne Sztabu Generalnego pod kierownictwem gen. Müfflinga całych Prus (w tym ziem polskich) od 1816 r. do lat 30-tych XIX w. w skali 1:25 000 według jednolitej instrukcji oparte na triangulacji i szczegółowej osnowie pomiarowej. Arkusze tego zdjęcia znane są pod nazwą „Urmessstischblätter” albo „Gradabteilungsblätter”. W sumie jest ich około 1200 arkuszy dla ziem polskich. Projekt badawczy dotyczy również opublikowanych map topograficznych w skali 1:100 000 przez Sztab Generalny na podstawie tego zdjęcia.
- III. Stolikowe unowocześnione zdjęcie topograficzne Pruskiego Urzędu Pomiarów Kraju po 1875 r. Do końca lat 90-tych XIX w. skali 1:25 000 zrealizowano I wydanie tej mapy według nowej instrukcji na podstawie nowej triangulacji, szczegółowej osnowy poziomej i pionowej z wykorzystaniem niwelacji precyzyjnej i technicznej (poziom odniesienia Amsterdam). Arkusze tego zdjęcia znane są pod nazwą „Messtischblätter”. Projekt badawczy dotyczy również opublikowanej na podstawie tego zdjęcia „Mapy Państwa Niemieckiego” 1: 100 000 i map topograficznych pochodnych.
- IV. Zdjęcia topograficzne po 1912 r. z zastosowaniem fotogrametrii, reambulacja, aktualizacja i uzupełnienia arkuszy zdjęć w skali 1:25 000, kolejne II wydanie mapy 1:25 000 przez Urząd Rzeszy do Zdjęć Kraju. W sumie arkuszy I i II wydania jest ponad 200 dla ziem polskich. Projekt badawczy dotyczy także aktualizacji kolejnych wydań map topograficznych w mniejszych skalach do końca II wojny światowej. Rozwiązanie problematyki projektu badawczego z zastosowaniem kartograficznej metody badań wymaga:
 1. Zapoznania się ze zbiorami map w Bibliotece Państwowej w Berlinie.
 2. Przeprowadzenia szczegółowych analiz map z poszczególnych zbiorów według kryteriów kartografii opisowej i kartoznawstwa (dane historyczne, podstawy organizacyjno-techniczne, podstawy geodezyjno-odwzorowawcze, metody zdjęć polowych, skala opracowania, formaty, ilości arkuszy, zakres treści map i materiałów uzupełniających, znaki umowne, grafika i kolorystyka, opis, nazewnictwo, sposoby przedstawiania rzeźby terenu, instrukcje, arkusze wzorcowe, katalogi znaków, skorowidze).

3. Reprodukcyj wybranych arkuszy dotyczących różnych obszarów z różnowiekowych zbiorów dla przeprowadzenia oceny dokładności z zastosowaniem metody analizy i prezentacji zmienności skali opartej o transformacje współrzędnych i automatyczny proces opracowania wyników.
4. Oceny treści topograficznej i dokładności map ze zbiorów różnowiekowych w odniesieniu do współczesnej mapy topograficznej o podobnej skali opracowania.
5. Charakterystyki założeń redakcyjnych, przeznaczenia i treści mapy topograficznej 1:100 000 oraz map topograficznych przeglądowych 1: 200 000 i 1:300 000.
6. Analiz graficznych elementów punktowych, liniowych i powierzchniowych map w celu zbadania wielkości zmian elementów środowiska.
7. Wizualizacji dawnych pruskich zdjęć topograficznych w ich oryginalnej treści i formie.
8. Dokumentacji walorów map jako dokumentów źródłowych i prezentacji praktycznych możliwości ich wykorzystania do wykrywania zmian elementów środowiska w wybranych okresach czasu.
9. Gromadzenia informacji o stanie elementów z wykorzystaniem map dla wybranych obszarów w różnych przekrojach czasowych z wykorzystaniem oprogramowania komputerowego i upowszechnienia wyników na konferencjach oraz dla instytucji zajmujących się ochroną środowiska.

Prace nad projektem badawczym są już w fazie mocno zaawansowanej. Zebrana została bogata literatura przedmiotu, zwłaszcza niemieckojęzyczna oraz częściowo sprowadzone ze Zbiorów Kartograficznych Biblioteki Państwowej w Berlinie reprodukcje barwne oryginalnych arkuszy zdjęć topograficznych zwłaszcza dotyczące Słupska (z II połowy XVIII wieku i I połowy XIX wieku).

Udokumentowanym efektem podjętego problemu będzie publikacja zatytułowana tak samo jak projekt badawczy, która powinna mieć objętość około 300 stron oraz kilka aneksów z przykładami map i niezbędnymi dodatkowymi indeksami lub zbiór map w formie atlasu.

WAŻNIEJSZE POZYCJE LITERATURY DO PROJEKTU BADAWCZEGO

1. Degner H., 1930/31: *Geschichtliche Entwicklung der amtlichen Preussischen Gradabteilungsblätter.*
2. Degner H., 1940: *Die Aufnahmearbeiten des Preussischen Generalstabes nach den Freiheitskriegen.*
3. Hanke M., Degner H., 1935: *Geschichte der amtlichen Kartographie Brandenburg Preussens bis zum Ausgang der Friderizianischen Zeit.*
4. Kahle P., 1893: *Landesaufnahme und Generalstabskarten. Die Arbeiten der Königl. Preuss. Landes Aufnahme.*

5. Kryński St., 1970: *Z dziejów triangulacji na ziemiach Polski. Triangulacja Pruska 1832–1914.*
6. Reichsamt für Landesaufnahme. *Das Reichsamt für Landesaufnahme und seine Kartenwerke*, 1931.
7. Schroeder–Hohenwarth J., 1958: *Die Preussische Landesaufnahme, 1816–1875.*
8. Stavenhagen W., 1900: *Die Geschichtliche Entwicklung des preussischen Militärkartenwesens.*
9. Zglinicki, 1896: *Die Haupt–Kartenwerke der Kongi. Preuss. Landesaufnahme.*
10. Zglinicki, 1910: *Die Karte des Deutschen Reiches 1: 100 000.*

**„THE TOPOGRAPHICAL CARTOGRAPHY OF PRUSSIA AND PRUSSIAN PARTITION
OF POLAND FROM THE 2ND HALF OF 18TH TO 1ST HALF OF 20TH CENTURY”**

– THE PROBLEMS OF SCIENTIFIC PROJECT

Summary

The article is the analysis of problems of scientific project. The base of the project are topographical and multisheets maps of polish territories, after three partitions of Poland in Prussian state.

Maps in form of manuscripts are kept in Kartenabteilung der Staatsbibliothek zu Berlin – Preussischer Kulturbesitz. The aim of the project is the estimate of maps as a sources for historians and geographers. The result of study it will be the opinion about their authenticity and precision.

Ryc. 3. Gilly, Krohn – okolice Poznania

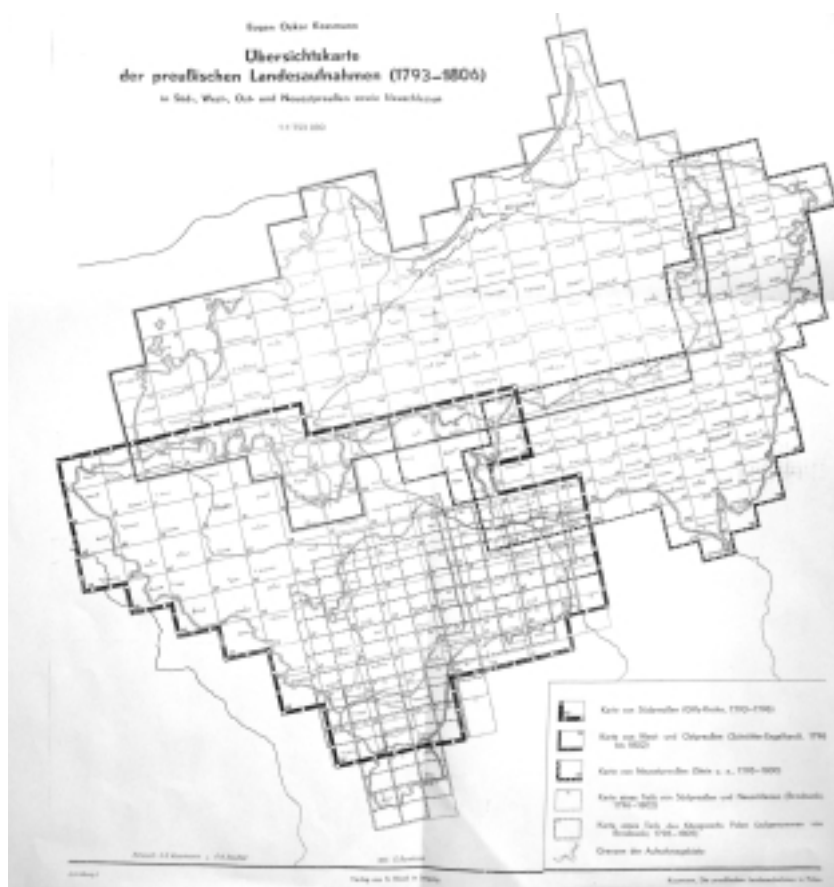
Ryc. 4. Schrötter-Engelhardt – okolice Pucka

Ryc. 5. Stein, Geusau – okolice Białegostoku

Ryc. 6. Brodowski - okolice Częstochowy

Ryc. 7. Skorowidz pruskich zdjęć topograficznych Polski z lat 1793–1806 wg Kossmanna.